

Асан Сабри Айвазов

АННЕДЖИГИМ, НЕРДЕСИНЪ?! КЕЛЬ!

Мутхиш ачлыкъ девринде анасыз-бабасыз, кимсесиз, бакъымсыз къалмыш бир чокъ чоджукъларле берабер Шадиеджик де «Чоджукълары имае джемиети» тарафындан Акъмесджит «Чоджукъ оджагъы»на кетирильмишти...

Арамыздан бинълердже къурбан алан ачлыкъ шиддетини гъайып этмее башлайынджа, Чоджукъ оджагъындаки балалардан базыларынынъ анасы, базыларынынъ бабасы яхут къардашы ве эмширесе, базысынынъ да акърабасы келерек, онлары бирер-экишер алып котюриюрларды. Бу суретле бир-эки ай ичинде чоджукъларынынъ эпси дагъылмыш, бунларын ерине дигер факъыр чоджукълары ерлештирильмишти. Факъат гузель Шадиеджиги исе сораян, араян олмамышты.

Чоджукъ оджагъы мудиресе Шадиеджигинъ нерели ве кимлеринъ къызы олдыгъыны сорды. Лякин Шадиеджигинъ гуль гъонджесини анъдыран кучюк агъзы килитли эмиш киби, ачылмаюрды. Мудиренинъ суалине ири мавы ве джазибели козьлеринден акъыттыгъы козь яшларле джевап вермишти...

Арадан бир сене даа кечти. Енъи келен чоджукълар да дагъылмышты. Чоджукъ оджагъында Шадиеджиктен башкъа кимсе къалмадыгъындан Чоджукъ оджагъынынъ къапатылмасы хусусында эмир кельмишти. Мудире Шадиеджиктен нерели, ана ве бабасынынъ кимлер олдыгъыны бир кере даа сорды. Шадиеджик бу дефа дахи козьлеринден акъыттыгъы эльмаз данелери киби, козь яшларыйле джевап вермек истемишти. Факъат мудиренинъ косътердиги исрар ве вердиги изаат узерине агълаяракъ: «Не аннем вар, не бабам. Адларыны да бильмиюрим, етимим... кимсечигим ёкътыр... Ялынъыз догъдыгъы ерими билиюрим», – дие койнинъ адыны да сёйледи.

Чоджукъ оджагъы чамашырларыны йыкъаян чамашырджы къадынлардан бири Шадиеджигинъ кимсесиз олдыгъыны ве артыкъ он яшыны толдурмыш булундыгъындан ише яраджагъыны анълады. Оны мудиреден истеди. Мудире Шадиеджиги чамашырджыя теслим этмек истемиюрды, факъат кендиси башкъа узакъ бир шеэре конъдерильдигинден оны вермее мувафакъат этти. Ве чамашырджыдан Шадиеджиги ындыжытмамасыны риджа эйледи. Шадиеджиги къучагъына аларакъ, беш дакъыкъа къадар опип-охшадыкътан сонъра: «Айды, Шадиеджигим, агълама. Бу къадынле берабер кит. О сени бакъар, онынъ янынъда къал. Мен Къырыма келирсем, сени кенди яныма алырым», – деди. Текрар оны оперек, экисининъ де козьлери яшлы олдыгъы алда ведалаштылар, бир-биринден айрылыштылар.

Чамашырджы къадын Шадиеджиги алып котюрди. Шеэр кенарында, Къая Башы дживарында, тар бир сокъакъта, диварлары къызыл балчыкъле сывалмыш эски, чёкюк пенджерере черчивелери тахта ве тенеке парчаларыйле къапатылмыш бир эвинъ огюнде турдылар. Эве кирмеден сокъагъынъ чёле чыкъан уджунда къую булундыгъыны ве сую орадан алдыгъыны чамашырджы къадын Шадиеджиге косътермишти. Эве кирдиктен сонъра, чамашырджы Шадиеджиги къаршысында отуртты. Онъа гъает серт ве къаба бир диль иле адджы-адджы насиатлар, огютлер верди. Одун, комюр, сув кетирмек, атеш якъмакъ, утю азырламакъ, кендисийле берабер чамашыр йыкъамакъ, эве келип-китенлер, эвде олан ишлер акъкъында ич кимсее сёйлемемек... киби вазифелери япмая борджлу олдыгъыны, бунлардан бирини имал этерсе, копеклер киби эвинден къуваджагъыны анълатты. Шадиеджик бутюн бунлары динълеюр ве деренден кокюс кечириюрды. Чамашырджы Шадиеджигинъ титредигини корюндже: «Башы кесильмиш тавукъ киби, къаршымда къалтырайып отурма! Сёйледиклерими анъладынынъмы?!» – дие онынъ башыны тутып силькти. Ланпайы якъаракъ, Шадиеджиги кирли ве ыслакъ чамашырларынъ булундыгъы къаранлыкъ, рутубетли бир одая кирдирди. Оданынъ кенарында, дивар алтынъда, яры ыслакъ, яры чюрюк тобан иле толу эски кирли бир миндерин Шадиее ятакъ

оладжагыны косьтерек: «Акъыз, иште, бурада ятырсынъ, бу сенинъ ятагынынъдыр. Айды, ят! Саба эркен къалкъып сув кетирирсинъ!» – деди. Ланпайы алып котюрди.

Заваллы Шадиеджик къаранлыкълар ичинде къалды. Гизли-гизли агълаяракъ, дюньяда бутюн варлыгы устюндеки эльбисесинден ибарет олан рубасыны, аякъкъапларыны чыкъармакъсызын ятты. Кирли-паслы йыртыкъ ёргъан парчасыны башына чекти. Агълады, агълады...

Бираз сонъра ёргъаныны башындан чекти, этрафына бакъынды. Факъат къаранлыкътан ич бир шей корюниюрды. Къоркъулар, титремелер ичинде къалды. Козълерини юмды. Кене агълады... Сабая чыкъарсам, бурадан къачарым!» – диюрды. Ёргъаныны текрар башына чекти. Саатлердже къоркъулар, титремелер ичинде чырпындыкътан сонъра, кендисине байгъынлыкъ келип, уюды...

Уйкъусында булутлар ичинде без эльбиселерийле учан, хафиф ве титрек янакъларыны кендисине догъру узатан ве валиделерден башкъа ич кимседе корюльмек итималы олмаян лятиф тебессюмли валидесини корююрды. Онынъ къучагына атылмакъ, онынъ севгиси, охшайышы ве шефкъатынынъ леззетини татмакъ истеркен, мераметсиз къатты бир къол омузджыгына токъунаракъ бутюн вуджудыны сарсты. Уяндыгы заман, чиркин, игренч бир оксюрик ве иддетле къарышыкъ къаба бир сес: «Арамзаде! Къалкъ, олюм уйкъусынамы яттынъ?! Чабик ол, чыкъаджакъ козълеринъни ач, патлайджакъ башынъны къалдыр! Кит, къуюдан сув кетир!» – деди. Шадиеджик бу шиддетли, сувукъ эмре итаат этти. Къалкъты. Факъат одасы кене мезар киби къаранлыкъ эди. Чюнки ичине зия киреджек пенджереси ёкъ иди. Эллерийле ятагынынъ этрафыны арады. Сюйреклене-сюйреклене къапуйы булып чыкъты. Кендисине верилен узун бир агъач иле эки къогъайы алды. Аля сонъуна къадар коръмее муваффакъ оламадыгы руясынынъ хатырасыйле мутехассыс олан мамур козълери, козь яшларыле толу булундыгы алда сокъагъа чыкъты. Чамашырджынынъ кечен акъшам кендисине косьтердиги къуюя догъру юрюди.

Сезр булутлары кок къуббесини тезийн идиюр. Кунъдогъу тарафы яваш-яваш къызарыюр, къушчугъазлар да бааръ нешиделери окъуюрларды. Шадиеджик ките-ките къуюнынъ янына кельди, къогъалары ве агъачы ере быракъты. Къуюдан сую насыл чекебиледжегини тюшюнди. Дерин бир нефес алды. Бу эснада кендиси киби бир сефалет рефикъасынынъ да айны ишле кельдигини коръди. Онынъ ярдымыйле къогъалар толдурылды, кендисине теслим этильди. Шадиеджик къогъалары агъачынъ уджларындаки ченгеллере асты, омузына алмакъ истеди, факъат къалдырамады. Кене къую башында расткельдиги сефалет рефикъасына арз-ы ихтиядж этти. Къогъалар чамашырджы къадыннынъ эвине къадар кетирильди. Шадиеджик кучюк, наиф эллерийле къогъалары бирер-бирер ичери алды. Факъат къоллары, аякълары титриюрды. Буны корен чамашырджы къадын: «Арам сют эммишинъ баласы, не титрейип туруюрсынъ?! Аля эки къогъа сувмы кетирдинъ? Бунынъле иш битмез! Он къогъа сув даа кетиреджексинъ, айды, чабик ол, шимди аякъларынынъ къырарым!» – дие багъырды ве башкъа бир одая кирди. Шадиеджик сокъакъ къапусынынъ огъуне чыкъып турды. Узакъ уфукъларда семавий бир хаял араян масумане бакъышлары нурлар ичинде къалмыш мешрикъа илишти. Къушчугъазларынъ къанатларыны, гуль ве мелешелеринъ шебнемлерини ялдызлаян ве аятта бир куннинъ даа башладыгыны бильдирен сырма сачлы кунеш Чатыр Дагъын аркъасындан догъуюрды.

Шадиеджик боюны букюк, козълери яшлы олдыгы алда кунешинъ бу тулууна бакъаркен, дерин бир айрет иссийле мутехассыс олды. Чатыр Дагъ иле кокюн бирлешмиш киби корюндиги ерде аннеджигини коръмек истиюрды...

Къач дакъикъа яшлы козълерийле бу тулу левхасыны темаша эттиктен сонъра сувукъ ве нефретли бир назарле чамашырджынынъ эвине бакъаракъ: «Артыкъ бурада къалмам! Китеджегим... Аннеджигими араяджакъым!» – дие тюшюниюрды. Сонъра сюратлы адымларле юрюмее башлады...

Ялы бою арабаларынынъ дурдыгы ханлардан бирине китти. Арабаларнынъ не заман китеджеклерини сорады. Мурад ака намындаки арабаджы шимди китеджегини сёйледди.

Шадиеджик кендисининъ де арабая алынмасыны риджа этти. Арабаджы Мурад ака сабаларыны эджанлар ичинде бойле кучюк бир кыызджыгъазынъ ялынъыз башына ялы боюна китмек истедигине меракъ этти. «Нерее ве киме китеджексинъ?» – дие сорды.

– Коюме, аннеджигиме китеджегим!

Джевабыны вериркен, агъламая башлады. Мурад ака ничюн агъладыгъыны сорды. Шадиеджик араба кирасы вермее парасы олмадыгъыны сёйледи. Мурад ака оны парасыз котюреджегини билдирдиктен сонъра, эшьясы олып-олмадыгъыны да сорды.

– Не эшьям вар, не кимсем. Кендимден башкъа адамым, устюмдекиден башкъа да шейим ёкътыр! – джевабыны верди.

Мурад ака кыызджыгъазынъ бу алындан мутеэссир олды. Атта юзюнде, козьлеринде шефкъатле къарышаракъ бир узюн, дудакъларында агълама аляметини косътерген бир титреме асыл олунмышты.

– Пек эйи, кызым, кель арабая отур, сени коюнъе котюрейим. Къарнынъ ач исе, бираз пенир, экмек верейим де, е! – деди.

Шадиеджик арабая атлады. Мурад ака ханеджи иле исабыны кесерек, ёла чыкътылар. Лякин джаддесинден кечеркен, Шадиеджик яры ачыкъ къолуле сабыкъ вели къонагъыны косътеререк:

– Бу буюк бина эбе анайлар мектеби эмиш, мен буюрсем, бизим Чоджукъ оджагъынынъ мудиреси мени де бу мектебе вермек истиюрды.

– Эбет, кызым, меним торуным Айше де бурада окъуор. Эбе анай оладжакъ. Бир йылдан даа мектеби битиреджек, сонъра коюмиздеки амбулаторьяда чалышаджакъ эмиш. Дюн онъа анасындан мектюп ве пара кетирмиштим.

Каблуков хастаханени кечтиктен сонъра, арабаджы Мурад ака атларыны сюратле айдамая башлады. Шадиеджик къач дефа аркъасына дёнип бакъаракъ:

– О артыкъ мени буламаз, мени ёлумдан къалдырамаз.

– Ким буламаз, ким къалдырамаз, Шадие?

– О чамашырджы къадын.

Шадиеджик бутюн башына келенлери бирер-бирер Мурад акая анълатты. Эки саат сонъра Сырлы Копюр нам маалее кельдилер. Араба турды, атлар туварылды. Бир саат къадар бурада тураджакъларыны арабаджы Шадиеджиге сёйледи. Атларына ем верди. Шадиеджик о замана къадар чамашырджы къадыннынъ келип-кельмееджегини сорды. Арабаджы: «Келемез, кызым, кельсе биле артыкъ сени элимден аламаз», – деди. Олар къавехане кирдилер. Орада экмек, пенир едилер, чай ичтилер. Къаведе булунан ёлджу ве арабаджыларынъ эписи Шадиеджигинъ юзюне, козьлерине бакъуор, онынъ гузеллигине айран олуюрларды. Шадиеджик Чоджукъ оджагъында окъумакъ-язмакъ да огрендигинден, маса узериндеки «Енъи Дюнъя» газетасыны окъумая башлады. Ёлджулар бунъа даа зияде шашыурларды. Шадиеджик къавеханенинъ алты къырмызы тула тёшемели софасына чыкъты. Этрафлара бакъты.

Къушчугъазларынъ ешилъ орман ичинде гизленерек кунеше къаршы къанатларыны ачып, кендилерине махсус элан ве нешиделерийле баары алгъышладыкъларыны динъледи. Къаршысындаки багъчада сыкъ япракълы юксек агъачларынъ алтында хафиф рюзгярынъ тесирийле далгъаланан чименлер узеринде, сеэринъ козьлеринден тюшен ве бир дамла козьяшы киби корюнен шебнемлеринъ парылдадыгъыны коръди. Эман еринден фырляракъ кендисини багъчая атты. Немли чименлере басаракъ юрюен бир къушчугъазынъ бир дал узеринде салланаракъ отюшине, рюзгярын даллары тарик идишине бакъты. Чоджукълыгъы татлы бир сюрю иле айкъырмайы муджип олан бутюн бу шейлер Шадиеджиге гъайри ихтияри оларакъ: «Ах, не къадар гузель!» – дедиртти. Шадиеджик айны заманда кучюджик пармакъларыйле мелевшелери ве тюрлю чичеклери къопармайы да унутмыурды. Бунлардан бир демет япты. «Аннеджигиме котюреджегим», – диюрды. Аягъа къалкъты. Ири мави козьлерийле арабаджыя догъру бакъты. Мурад ака дахи онынъ бу масумане бакъышына инсанлыгъын риккъат ве шевкъатыны тефсир иден бир назарле мукъабеле идерек: «Кель, кызым, вакъыт олды, гиделим!» – деди.

Арабая миндилер. Алушта тарикъыле Ялтая догъру китмее башладылар. Шадиеджик бир черик саат сонъра уюмышты. Мурад ака арабайы дурдурды. Арабада булунан шекер ве пирнич иле толу чуваллар узерине ёллукъ къалын тонуны япты. Явашча ве сонъ дередже бир итиятле Шадиеджиги яттырды. Башынынъ алтында да аилеси ичюн алдыгъы антерлик басмалары къойды. Къамчысыйле атларына токъунды. Араба орта сюратле юрюмее башлады.

Мурад ака къаршы тарафтан келен араба ве автомобиллерле чарпышмамакъ ичюн атлары не дередже дикъкъатле идаре идиюрды исе, Шадиеджигинъ уянмамасы ичюн де арабайы о къадар саллатмамая чалышыюр ве ара сыра Шадиеджиге бакъыюрды. Саат он экие догъру Агъыз Къыр кечидини кечтилер. Майыс кунешининъ кумюш ренкли зиясы ве къыздырыджы сыджагъыны Шадиеджигинъ без юзюне, узун кирпичлерине токъунды. Энь мазун юрекере уютлер ваад этеджек къадар джазибели олан ири, мави козьлерини ачты. Кендисини топлаяракъ эман догърулды. Ёлун сагъ тарафындан копюре-копюре акъан саф, берракъ сув иле юзюни йыкъамакъ истеди. Мурад ака арабайы дурдурды. Шадиеджигинъ бу арзусыны да ерине кетирди. Сырлы Копюрден аннеси ичюн яптыгъы чичек деметини де сувлады. Арабая минди. Артыкъ Алуштая эниюрларды. Ара-сыра шоссе дёнюмлеринден денъиз корюнмее башлыюрды. Шадиеджик денъиз коръмесиyle: «Вай, коюмизе келиюрюз!» – дие севинчле багъырды. Мурад ака: «Хайыр, къызым, денъиз сизинъ коюн денъизи, ама ялыдаки кой Алуштадыр, сизинъ коюнъизе бир кунълук ёлумыз даа вар».

Арабанынъ доланбачлы ёл иле китмеси, кунешинъ сыкъ япракълы юксек агъачлар арасындан сюзюле-сюзюле парлакъ шуалары серпмеси, далларын ерлере къадар саркъмасы ве эр эки дакъикъада къаршысындаки табиат левхаларынынъ денъишмеси Шадиеджиги чокъ меракъландырыюрды. Денъиз якълаштыкъча Шадиеджигинъ юзюни узюнлер, кедерлер къаплыюр, мави козьлери яшарыюрды. Узюни косътермемек, козьашлары гизлемек ичюн Чоджукъ оджагъы мудиресининъ кендисине багъышладыгъы индже, без мендиль иле юзюни къаяды. Ичини чекти. Гъает яныкъ бир сесле «Анне десем, аннем ёкъ, баба десем, бабам ёкъ!» тюркюсини йырламая башлады. Мурад ака бундан мутеэссир оларакъ, о да Шадиеджиге рефакъат идиюрды. Мурад ака бу тесир алтында Шума коюнден кечеркен атларына сув вермее де унутмышты...

Дар Богъаз денилен ере кельдилер. Орада да эки саат раатландыкътан сонъра, Ялтая китмек узъре арекет этмишлерди. Сельбилер, чинарлар, багъ ве багъчалар ичинде богъулмыш сайфиелер арасындан Алуштанынъ кенарындан денъиз ялысына эндилер. Шадиеджик денъиз амамларыны, искелени, искеле къаршысындаки вапуры, искеле узериндеки ёлджуларынъ къалабалыгъыны сейир иде-иде гидиюр ве Мурад акая диюрды: «Бурасы да гузель, ама бизим коюмиз даа гузельдир. Бизим коюн сельбилери, джевиз агъачлары, багъчалары, парклары, сайфиелери даа дюльбер, ялысы, къаялыклары, къумсаллары даа эйи, дагълары, къырлары даа шырныкълыдыр». Мурад ака Шадиеджигинъ бу муталаясынынъ догъру олдыгъыны тасдыкъ ёллу башыны саллыюрды.

Алуштанынъ доланбачлы ёкъушындан яваш-яваш чыкъмая башладылар. Буюк Ламбат багъ-багъчаларына якълашмакъта экен, кунеш де гъуруб этмиш ве Шадиеджик кене уюмышты. Арабанынъ Дегирменкойде эки саат дурдугъындан Шадиеджигинъ хабери олмамашты.

Саба серинлигининъ тесирйле олмалы эди ки, Массандра нам маалледе Ялтая энмекте экен, Шадиеджик титремелер ичинде уянды. Башыны къалдырып этрафына бакъынды. Ёлун сагъында ешилликлер, багъчалыкълар ичинде булунан Ай Васылы, дере ичинде Дерекую, къаршысындаки Ялтайы корюндже:

– Мурад ака, бу корюнен ерлер нересидир? Коюмиз даа узакъмы?

– Коюнъизе даа кельмедик. Корюнен койлер Ай Васыл, Дерекой койлери.

Къаршымыздаки да Ялта шеэридир.

– Ачлыкъ заманында мен анализымле берабер Ялтая келип аш къазанларымызы, легенимизи сатып экмек алмыш эдик. Коюмизе кетеркен, ёлумыз басылып экмегимизи

алмышларды. О заман меним кѳулагъымдаки купеджиклерими де чыкъарып алмышларды. Агъладыгъым ичюн ёлумызы басанлардан бири тюфенк кѳундагъыйле аркъама урмышты... Шимди аналыгъым мени коръсе, ким билир не къадар севиңеджек!

Ялтая кирдилер. Мурад ака ханлардан бирине кирип, атларыны тувардыкътан сонъра Шадиеджигинъ коюне китеджек арабалар янына варды. Бир арабадждыдан оны котюрмесини риджа этти. Шадиееи арабая отуртты. Алынындан къач дефа оперек, онъа къач рубле эдие верди. Шадиеджик агълаяракъ, Мурад аканынъ элини опыти. Экисининъ де козьлери яшлы олдыгъы алда айрылыштылар...

Шадиеджик, ниает, дёрт йыл эввель кендисинден айырылдыгъы коюне кельмишти. Арабадан энеркен, орада булунанларынъ эписи кендисине дикъкъатле бакъыюр ве: «Машалла балая, къокъла киби!» – сёзлери сёйлеюрларды. Факъат оны ич кимсе таныямамышты. Чюнки койдешлери Шадиеджиги ачлыкътан ольди эсап этерлерди.

Шадиеджик арабадан эндиги киби, кендисине аналыкъ, бабалыкъ эткен Фериде абла иле Усеин аканынъ эвлерине китти. Факъат кендилерининъ ачлыкътан ольдиклерини анъладыгъы киби, эвлерининъ де бир таш йыгъынындан ибарет къалдыгъыны коръди. Бундан чокъ мутеэссир оларакъ агълады. Башыны сагъ омузы узерине букерек тюшюнди... Нерее китеджегини, киме мураджаат этеджегини бильмиюрды. Кѳомшуларындан бирининъ къызы Фатимайы таныды. Эман янына варып: «Фатима, мени таныдынъмы?» – деди.

– Ёкъ, танымадым. Сен кимсинъ?

Шадиеджик бу суалье бир кереден джевап вермектен чекинди, чюнки кендисини таныдырса, Фатимадан насыл муамеле кореджегини бильмиюрды. Фатима Шадиеджигинъ гузеллигине шашыюр ве бойле гузель бир къызын кендисини таныдыгъына тааджип этерек:

– Я сен мени нерден билесинъ? Адымы кимден огрендинъ?

– Мен сени чокътан таныюрым. Эмширенъ Селимеджиги де билиюрым.

– Вай, демек, сен эпимизи билиюрсынъ?! (Агъламсынаракъ) Селимеджигимиз ал комлектен ольди. Дюн анам иле мезарына чичек котюрдик. Башына Истанбул сюнбюли тиктик...

Шадиеджик агъламая башлады.

– Ах, о ничюн ольди? Онынъ ерине мен ольмели эдим. Онынъ анасы, бабасы, эмширесе вар, онынъ эви, сою-сопу вар. О яшамалы эди. Олюм онынъ ерине меним джанымы алайды...

Фатима да агълады. Бири-бирине сарылышып кене агъладылар. Фатима Шадиенинъ адыны огренмеден, оны танымадан эвлерине чагъырды. Аннеси Сайде тотай иле таныш этти. Сайде тотай дикъкъатле Шадиееи козьден кечирдиктен сонъра, чырайыны сыкъаракъ вахший бир сесле Шадиее: «Тез эвимден чыкъ! Козном огюнден джоюл, эвими арамлатма!» – дие Шадиенинъ къолундан тутаракъ, оны къапудан тышары къувды. Къызы Фатимая чевирилерек: «Сен бу арамзадейи, бу пичи нерден булып кетирдинъ?! Бу быралкъы, ачлыкъ вакъытында гъайып олан Шадиедир. Эгер онынъле бир даа корюшеджек олур исенъ, сени арам эвлят этер, эвимден къуварым!» – дие багъырды.

Арасы чокъ кечмеден бутюн кой эалиси Шадиеджиги таныды. Оны таныяларын эпси кендисинден нефрет этиюрды. Бир чокъ къапулара, пек чокъ кишилере мураджаат этти исе де оны имае этен олмады. Мектеп муаллими Шадиеджигинъ акъыллы, тербиели, беджерикли бир къыз олдыгъыны корип оны мектебе алмакъ истеди исе де, коюн джемааты, эгер муаллим Шадиееи мектебе алырсе, бутюн чоджукълары мектептен аладжакъларыны бильдирмеси узерине муаллим де ниетинден вазгечмее меджбур олды.

Бу суретле Шадиеджик яз вакъытыны курортлара келен мисафирлере чичек сатмакъле кечирди. Бириктирдиги параларыны сакъламакъ ичюн кендисинден чичек алдыгъы багъчевана вермишти. Багъчеван апансыздан ольди. Шадиеджик багъчеваннынъ огълуна мураджаат этип, сакъламакъ ичюн бабасына пара вердигини ве бу паранынъ шимди

верильмесини истеди. Багъчеваннынъ огълу: «Меним ондан хаберим ёкъ. Бабам ольди. Мезарда ятыюр. Кит, ондан исте!» – деди.

Шадиеджик агълаяракъ, ялвараракъ пек чокъ исрар этти исе де, бириктирдиги къач кумюши алмая муваффақъ оламады...

Ниает, кузь мевсими, багъ бозум заманы кельди. Шадиеджик ичюн артыкъ сачакълар алтында, диварлар тюбюнде геджелемек мушкюллешмишти. Атта бир гедже ягъан ягъмурлар алтында зияде ысландыгъындан сувукъ аларакъ, оксюрмее башламышты. Бир тарафтан оксюрюгининъ шиддетленмеси, дигер тарафтан аз емесининъ тесирийле череси солмая, сарармая юзь тутмышты... Шадиеджик пек ассас эди. Бир ягъмур тамласы, бир булут парчасы, бир акъшам заманы, бир къушун нагъмеси, бир къатра козь яшы, мазунане бир тебессюм, гъарибане бир бакъыш онъа пек токъуныюр, оны пек мутеэссир этиюрды.

Кузь мевсимининъ азин, серин бир кунюнде, сарылыкъта веремли къызларын чересини танзир этен сары япракълар пек манидар бирер таассюр нидасыйле топракъ узерине тёкюлиркен, эр заманындан даа зияде мукеддер булунан Шадиеджик багъчалар, багълар арасындан дагълара догъру китиюрды. Кечмиш заманлардан юзьлердже сене эввельки аллардан хабер верен буюк джеviz агъачларынынъ аджип бир хышылыты иле тюшмекте олан япракълары узеринден юрюмесинден шакъырдылар асыл олуюрды. Шадиеджик эгилерек авучына бир япракъ алды. Оны сыкъмая башлады. Юзюни денъизе догъру чевиререк бир агъачынъ алтында отурды. Уюр киби бир вазьет алды...

Къач саат сонъра, омюри киби бош, бахты киби къара ве ичинде гузель бир руя биле корюльмек ихтималы олмаян менус уйкъусындан уянды. Кузь кунешининъ акъшам узери денъиз узеринде ренкли шуалар быракътыгъыны коръди. Алтында отурдыгъы агъачын далы узеринде йырлаян бир къушчугъаза бакъты. Аннесининъ де онъа йиеджек кетирдигини корюндже козьлери яшланды ве деди: «Ах, ничюн меним де аннеджигим ёкъ? Ничюн мен де бу къушчугъаз къадар бахтлы дегилим? Коклерде йылдызым олмадыгъы киби, ерде де ич кимсем ёкъ... Не анне къучагъында яттым, не бешикте салландым... Мен кимим? Аннем, бабам кимдилер? Бир шей бильмиюрюм. Бильдигим бир шей вар исе, о да учь айлыкъ икен, аннеджигим тарафындан коюмизинъ джами огюндеки мусалла ташы узеринде быракъылмыш бир къыз эмишим! Коюмизинъ бутюн чоджукълары манъа ябанджы козюле бакъыюрлар. Манъа койдеш демииюрлар. Ойнадыкълары оюнларына мени къабул этмиюрлар. Эпси манъа: «Пич, темизсиз...» – диюрлар. Коюмизинъ багълары, багъчалары, тарлалары арасындан кечеркен, шырыл-шырыл акъмакъта олан темиз, арыныкъ сувлар башында аннелеринъ балачыкъларыны къучагъына аларакъ опытиклерини, охшадыкъларыны, севдиклерини бойнумы букерек узакълардан сейир этерим. Янларына китеджек олурсам, быракъмазлар. «Сен мурдарсынъ!» – дие сёйлеюрлар.»

Акъшам осьти. Кое энерек Шадиеджик агълая-сызлая джамие догъру китиюрды. Чюнки геджейи, къапусы даима ачыкъ булунан джамининъ бир кенарында кечирмек истиюрды.

Джами азбарына кирди. Дюньянынъ, аятынъ бутюн элем ве кедерлерини кендисиз узеринде татмая башладыгъы мусалла ташына козьлерини тикти. Гуя орая быракъылдыгъы заман аннеджигининъ акъыттыгъы козь яшларынынъ излерини арыюрды...

Бир кереден еринден къалкъаракъ, эр бирининъ башы уджунда къара сельвилер тикильмиш бинълердже мезары ави олан мезарыстана догъру къошты. Эр бирине айры-айры бакъты. Онъа мезарларынъ эпси бир корюниюрды. Ер устюнде аннеджигини, бабаджыгъыны буламадыгъы киби, еринъ алтында да буламаяджагъына эмин олды. Бойнуны букерек текрар агъламая башлады. Козьлерини силе-силе, аякъларыны чеке-чеке кене джами огюне кельди...

Аннесининъ агъушындан айрыларакъ агъламая башладыгъындан, он бир йыллыкъ бир заман кечирдигини хатырлады... Этрафына бакъынды. Бир кереден ере чёкти, титреди, чырпынды. Буюк бир замет иле къалкъты, мусалла ташынынъ узерине серильди.

Къолларыны коксю узерине кьойды. Козьлерини коклере тикерек: «Аннеджигим, нердесинь?! Кель! Мени ал! Мени быракътыгъынъ таш узеринде сени беклиюрым!» – дие багъырды, козьлерини юмды. Сонъ нефесини аларакъ, эбедий раатлыкъ уйкъусына ятты...

1927 с.

Лугъатчыкъ

ави олмакъ - булундырмакъ
агъуш - кьучакъ
азин - кедерли, гьамлы
ал комплек - кьызамыкъ
ассас - дуйгъулы
берракъ - темиз
гъуруб этмек - батмакъ
къогъа - кьопкъа
манидар - маналы
менус - огъурсыз
мешрикъ - кунеш догъаджакъ джиэт, шаркъ джиэти
мувафакъат этмек - уйгъун корьмек
мукеддер - кедерли
мурдар - кирли, пис
муталая - фикир
мутехассыс олмакъ - дуйгъуланмакъ
наиф - кучьсюз
рикъкъат - назиклик
сайфие - дача
сефалет - факъыр
таассюр - къасеветли
танзир этмек - анъдырмакъ
тезийин этмек - безетмек, сюслемек
тулу - догъма
хан - мусафирхане
шебнем - чыкъ
шуа - зия
юзюни узюнлер - асрет ве элем дуйгъулары